

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТРАДИЦІЙНИХ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ ТА ПРОЦЕСІВ ПІД ВПЛИВОМ НОВОЇ ЦИФРОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ

TRANSFORMATION OF TRADITIONAL POLITICAL INSTITUTIONS AND PROCESSES UNDER THE INFLUENCE OF NEW DIGITAL REALITY

Скибун О.Ж.,

*кандидат наук з державного управління,
начальник управління*

Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації

У статті автор аналізує вплив цифровізації інформації, електронних комунікацій, Інтернету, інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) на цивілізаційний розвиток суспільства в цілому, що стало поштовхом появи нового етапу – постіндустріального, інформаційного суспільства. Також було відзначено, що впровадження результатів цифрової та четвертої промислової революції в усі сфери суспільства та суспільні процеси створює передумови формування наступних етапів – постінформаційного та/або постекономічного, де з'явилися нові класи – «клас професіоналів» та «креативний клас», а також глобальне громадянське суспільство, міжнародні політичні інститути та політичні комунікації. Особливо було відзначено стрімке поширення та зростання рівня віртуального простору разом із соціальними мережами та медіа, а також глобальним медіаресурсом та засобами масових комунікацій та інформації (далі – ЗМК та ЗМІ). Все це сприяло появі нових акторів, нових політичних інститутів та процесів (несистемні політики, неінституційні політичні проекти та об'єднання), а також нові суб'єкти політики – ЗМК та ЗМІ, де політика та політики отримали ознаки медіарозваг (політичних ток-шоу та політичних медійних акторів), а порядок денний формують не традиційні політичні інститути, а головні редактори медіаімперій. Також було відзначено значний вплив на політичні інститути та процеси місцевого та національного рівня з боку глобальних політичних акторів та інститутів. Крім того, нова цифрова реальність створила нові інструменти моніторингу та контролю над владою, політиками та політичними інститутами і процесами з боку суспільства за допомогою міжнародних електронних комунікацій, спрощеного доступу до мережі Інтернет та наявного доступу до мультифункціональних мобільних пристроїв. Тобто це коли більшість споглядає за меншістю, що стало можливим тільки в цифрову епоху. Отже, традиційні політичні інститути, комунікації та процеси не витримують натиску з боку нового і поступово «сходять зі сцени», будучи породженням традиційних етапів цивілізаційного розвитку суспільства.

Ключові слова: електронні комунікації, інформаційне суспільство, політичні інститути, політичні процеси та комунікації, влада, держава, партії та рухи, глобальне громадянське суспільство.

In the article the author considers the impact of digitalization of information, electronic communications, the Internet, information and communication technologies on the civilizational development of society as a whole, which prompted the emergence of a new stage – the post-industrial, information society. It was also noted that the introduction of the results of the digital and fourth industrial revolutions in all spheres of society and social processes creates the preconditions for the formation of the next stages – post-informational and/or post-economic, where new classes appeared – «professional class» and «creative class». global civil society, international political institutions, and political communications. The rapid expansion and growth of the level of virtual space together with social networks and media, as well as global media resources and mass media and information, was especially noted. All this has contributed to the emergence of new actors, new political institutions and processes (non-systemic policies, non-institutional political projects, and associations), as well as new political actors – global media resources and mass media and information, where politics and politicians have received signs of media entertainment (political talk shows and political media actors), and the agenda is formed not by traditional political institutions, but by the editors-in-chief of media empires. A significant influence on political institutions and processes at the local and national level by global political actors and institutions was also noted. Also, the new digital reality has created new tools for monitoring and controlling government, politicians, and political institutions and processes through society through international electronic communications, simplified Internet access, and available multifunctional mobile devices. That is, it is when the majority contemplates a minority that only became possible in the digital age. Thus, traditional political institutions, communications, and processes do not withstand the pressure of the new and gradually «go off the stage», being the product of traditional stages of civilizational development of society.

Key words: electronic communications, information society, political institutions, political processes and communications, government, state, parties and movements, global civil society.

Постановка проблеми. Стрімка цифровізація інформації, інформаційних і комунікативних процесів разом із широким впровадженням ІКТ та інформатизації в усі сфери суспільства і суспільні процеси формують нову віртуальну (кібернетичну) реальність, яка все глибше трансформується в нову парадигму взаємовідносин на рівні людина–суспільство–держава, що вибудовується в сучасних умовах інформаційного (цифрового),

постінформаційного (постекономічного) етапів цивілізаційного розвитку суспільства – «нової цифрової ери». О. Бард та Ян Зодерквіст відзначають, що «розвиток технологій не тільки змінює передумови для тих чи інших дій, але, змінюючи способи обміну і перерозподілу інформації, призводить до переоцінки всіх раніше існуючих уявлень про світ, коли закономірним наслідком технологічної революції стає поява нової історичної

парадигми» [2, с. 7]. Яскравим прикладом цього виступає перехід від традиційних етапів розвитку суспільства до «нової цифрової ери». Адже серед іншого «сучасні інформаційно-комунікаційні технології змінюють політичні інститути, форми, способи, технології, методи політичного впливу на соціально-політичний простір, вносять корективи в самі політичні відносини», при цьому на «національному політичному просторі з'являються нові соціально-політичні феномени, що вимагають інших підходів до їх дослідження, підходи, які б дозволили виявити справжню природу трансформацій, показати їхні потенційні соціально-політичні наслідки, сформулювати рекомендації щодо мінімізації їх деструктивного потенціалу», такі як «інформація та інформаційно-комунікативні технології» [5, с. 3–4]. При цьому необхідно відзначати, що «політичні інститути виступають невід'ємними елементами політичної системи суспільства, важливими суб'єктами політики та носіями політичного процесу, що впорядковують політичну організацію суспільства, забезпечуючи її стабільне та тривале функціонування», адже «політичні інститути творять матеріальну основу політичної системи, виконуючи певні функції для досягнення загальносуспільних цілей». При цьому «інститути здійснюють перманентний вплив на політичне життя суспільства та особу, будучи водночас об'єктом впливу інших суб'єктів політики», але при цьому «політичні інститути загалом виконують функції забезпечення безперервності суспільного життя, контролю та підтримання порядку, регулювання соціальних процесів, взаємовідносин між індивідами, соціальної інтеграції та політичної соціалізації індивідів тощо» [6, с. 12, 13]. Ось чому необхідно відзначити, що на сучасному етапі розвитку суспільства політичні інститути та процеси, формуючи сучасну політичну систему на національному та міжнародному рівнях, підпадають під вплив сучасних викликів, спричинених розвитком науково-технічного прогресу (цифрова та четверта промислова революції), суспільно-політичної думки (комунікативна влада, комунікативне право), суспільства («кочове суспільство», клас професіоналів, креативний клас), життєвого світу та соціального простору (віртуалізація, глобалізація, соціальні мережі та соціальні медіа). Отже, нова цифрова реальність починає впливати на традиційні політичні інститути та процеси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що питанням формування нового суспільства, нових політичних комунікацій, політичних інститутів, політичної системи, комунікацій та процесів приділяло увагу багато сучасних дослідників, а саме: Г. Алмонд, О. Бард, В. Буряк, О. Волочаєва, Р. Далтон, Р. Демчишак, Д. Дубов, Ян Зодерквіст, М. Кастельс, Л. Мудрак, Дж. Пауэлл, Д. Проккопенко, К. Стром тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття, – це питання трансформації традиційних політичних інститутів та процесів у новій цифровій реальності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Дана стаття ставить за мету розглянути проблему трансформації традиційних політичних інститутів та процесів під впливом нової цифрової реальності в контексті подальшої віртуалізації та глобалізації суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розгляд питань щодо рівнів стійкості по відношенню до традиційних політичних інститутів та політичних процесів під впливом нової цифрової реальності в рамках «нової цифрової ери» потребує певних уточнень стосовно предмету досліджень. Так, дослідники А. Лузан, А. Бородай, А. Кваша визначають «політичний інститут» як «сукупність стійких політичних відносин, закріплених правовими нормами, що регулюють політичну діяльність», а «політичний процес» розглядають як «сукупність послідовних дій політичних суб'єктів щодо реалізації своїх інтересів через політичну владу», де «політичний процес висловлює і розкриває формалізовану послідовність політичних дій суб'єктів від стадії формування політичних запитів і цілі до прийняття рішень і їх реалізації» та «характеризує ступінь участі громадян, їх об'єднань у прийнятті та реалізації політичних рішень» [12, с. 24–25]. Вказане досить гармонійно вкладалося в традиційну політичну систему та політичні комунікації, де важливими суб'єктами виступають держава, політичні партії і рухи (сформовані на ідеологічній основі), громадські об'єднання (сформовані за професійними ознаками, побутом і дозвіллями) і громадянське суспільство.

Так, на світовій політичній мапі є країни з давніми традиціями державотворення, державного управління та сформованою політичною системою, де партії мають столітні традиції політичного життя, а традиції демократії та участі в політичному житті застосовуються багатьма поколіннями громадян. Але все кардинально змінилося разом із новим етапом цивілізаційного розвитку суспільства, що отримав назву – інформаційне суспільство. Головними відмінностями його стали цифровізація інформації, отримання інформацією статусу товару і стратегічного ресурсу. Так, завдяки цифровій та четвертій промисловій революціям широкого розповсюдження отримали різноманітні інформаційно-комунікаційні та цифрові технології, сучасне кінцеве комунікаційне обладнання (мобільні телефони, смартфони, айфони) забезпечує інформаційні процеси такими швидкостями та обсягами дій з інформацією (отримання, оброблення, передавання, зберігання та захист

інформації), які років десять тому вважали плодом уяви фантастів-письменників. Крім того, міжнародні електронні комунікації та глобальна мережа передачі даних сприяють появі й постійному зростанню віртуального простору (віртуальної реальності). Вказане разом із широким використанням новітніх можливостей фізичного переміщення створюють нову віртуально-глобальну реальність, яка змінює життєвий світ, де людина отримала високий рівень мобільності на рівні комунікацій та переміщень. У таких умовах змінюються політичні інститути та політичні процеси.

Так, «в інформаційному суспільстві відбувається заміна традиційних організацій колективної дії сучасними акторами – новими соціальних рухами, транснаціональними політичними мережами, групами, що виникають із приводу якоїсь конкретної проблеми, і використовуються стратегії прямої дії, формується модель сучасної громадянської участі, для якої характерна тенденція до фрагментації (перехід до мережових структур, групова та індивідуальна участь), велика залученість громадян до процесу прийняття рішень на локальному, національному і глобальному рівнях, поява альтернативних каналів впливу громадян на політичний процес» [5, с. 31]. У таких умовах сучасні зміни та трансформації отримують ознаки глобального та універсального. При цьому відбувається зменшення ролі національних держав, формування глобального неінституалізованого (несистемного) громадянського суспільства, вплив традиційних партійних систем та профсоюзних рухів, а тому «комунікації і соціальні мережі ХХІ століття створюють фундамент глобального «громадянського суспільства», де «глобально-комунікативні» люди об'єднуються за спільними інтересами, створюють різні неполітичні об'єднання і асоціації, які проникають через традиційні політичні загороджувальні інститути, через державні кордони» [5, с. 31], створюючи нові політичні комунікації, тим самим змінюючи не тільки соціально-політичні процеси, а й самі політичні інститути. Як зазначає І. Биков, «в сучасних демократіях має місце довгострокова тенденція перетворення парламентсько-представницької системи в медіапредставницьку» за умови як «падіння інтересу до політики з боку громадянського суспільства, так і зменшення обсягів реальної участі в політичному процесі» [4, с. 10].

Розглянемо окремо тезу щодо медіалізації політики та тезу щодо втрати інтересу до традиційної політики та політичного життя з боку суспільства, особливо громадян. Так, сучасні телекомунікації, ІКТ разом із цифровою інформацією породили таке нове явище, як глобальна мережа передачі даних – Інтернет, що дало змогу вести діалог у режимі реального часу, породивши у свою чергу нове явище – ЗМК. Ось як характеризують Інтер-

нет О. Бард та Ян Зодеквіст: «Засіб, завдяки якому практично будь-яка людина після відносно невеликих інвестицій в обладнання та за допомогою декількох простих дій може стати одночасно і творцем, і споживачем тексту, образів і звуків. Важко собі уявити щось більш могутнє. У Мережі ми всі й автори, і видавці, і продюсери. Наша свобода самовираження колосальна, а аудиторія неозора велика. Простим натисненням кнопки будь-яка інформація стає негайно доступною. Масштаби розвитку цього засобу комунікації не мають собі рівних» [2, с. 17]. Таким чином, з'явилася досить суттєва альтернатива офіційної подачі інформації та новин про події, що стало важливим важелем впливу на формування державної інформаційної політики та традиційних дій влади. З іншого боку, широке використання можливостей Інтернет-мережі сприяло переходу друкованих, аудіо-та відеоЗМК в електронний (цифровий) формат, що тільки розширило їх функціонал і можливості щодо комунікацій, інформаційних та комунікативних процесів. У свою чергу Є. Сергеев наголошує, що «під потужним впливом нових комунікативних систем народилася культура «реальної віртуальності», коли «влада віртуального світу змінює тип людської свідомості, духовний світ, систему цінностей і соціальних відносин», а «віртуальний дизайн перебудовує психофізіологічну систему людини, привчаючи його отримувати інформацію в невербальному вигляді, мислення і комунікації – не у формі логічної конструкції, а енергетичними квантами, візуальним образом», де «збільшення обсягу інформації і швидкість її поширення підвищує залежність людини від соціуму, від управлінських структур» [11, с. 118]. І найголовніше, що електронні ЗМІ та ЗМК починають формувати образи, меми, симулякри на глобальному рівні для аудиторії поза межами національних кордонів у режимі реального часу. Адже вони «є не просто оцифрованими текстовими публікаціями, доступними на корпоративному веб-сайті традиційного друкованого ЗМІ, а натомість є електронною пресою з розширеними можливостями ілюстрування публікацій не лише фото-, а й відеоматеріалами, додаванням інтерактивних сервісів для споживачів у вигляді коментування, опитування, додавання власних новин, публікацій, можливостями замовлення загальних чи тематичних інформаційних розсилок тощо» [9]. Це тільки посилює їх роль в політичних комунікаціях та процесах.

Як відзначає М. Кастельс, «нова комунікаційна система інтегрує в глобальному масштабі виробництво і поширення слів, звуків і зображень у нашій культурі і пристосовує їх до персональних смаків і настроїв індивідів», при цьому «інтерактивні комп'ютерні мережі ростуть по експоненті, створюючи нові форми і канали комунікації, формуючи життя і формуючись життям в один і той же час» [8].

Д. Дубов наголошує на тому, що «в системі політичних комунікацій ЗМІ завдяки можливостям інтерпретації інформації часто підміняють собою не тільки канал, але й джерело інформації, виконуючи таким чином роль суб'єкта (або псевдосуб'єкта), спроможного впливати на легітимізацію і легалізацію як владних структур, так і терористичних угруповань та їхніх лідерів» [7, с. 63].

Отже, поступово глобальні ЗМІ, ЗМК та соціальні мережі й соціальні медіа стають суб'єктами політичних процесів, політичних комунікацій та інструментом політичних інститутів. Тобто «швидкий розвиток технологій зробив вплив мереж значно потужнішим, а їх здатність чинити політичний вплив досяг того рівня, за якого вони практично захопили і контролюють весь політичний процес», коли наратив «одна людина – один голос» замінюється на «один член мережі – один голос» під час впливу на важливі політичні рішення [2, с. 33]. За таких обставин глобальні ЗМІ та ЗМК все частіше виконують «функцію «легітимізатора» влади» [7, с. 57], а традиційні політичні майданчики для політичних комунікацій (парламент) все частіше замінюються політичними ток-шоу, сторінками в соціальних мережах тощо. Тим самим політика все більше набуває ознак шоу, а політики – ноуменів. Як влучно відзначають О. Бард та Ян Зодерквіст, «громадська думка і закони в рівній мірі сконструйовані і сформовані засобами масової інформації», коли «політики стали виробниками, виборці – споживачами, а самі ЗМІ присвоїли собі роль кураторів політичної арени і, таким чином, здійснюють тотальний контроль над політичними процесами в інформаційному суспільстві» [2, с. 30]. Вказане стає мейнстримом світового масштабу.

Головною особливістю та відмінністю сучасних ЗМІ, ЗМК і соціальних мереж є те, що з інструмента впливу політиків і влади на виборців, громадян вони перетворилися на ведучих суб'єктів політичних комунікацій та процесів. До негативних аспектів таких речей можна віднести перетворення політичних комунікацій та процесів на телевізійне шоу і формування порядку денного не політичними акторами та державними інститутами влади, а редакторами медіа. Пояснення цьому таке: «політичні питання часто дуже складні, щоб в подробицях обговорювати їх на телебаченні, тому вони і знаходяться зазвичай на узбіччі уваги ЗМІ, звільняючи перші шпальти газет і «прайм-тайм» для штучних дискусій, риторичних запитань і особистого життя політиків» [2, с. 32]. Це пов'язано з тим, що в сучасних реаліях «політична подія, яка не привертає увагу ЗМІ, не є таким за визначенням. Це в буквальному сенсі означає, що кожен політик тепер не більше ніж учасник постановки, сценарій якої написаний у коридорах медіа-імперій, при цьому недовіра і презирство до полі-

тиків – основна ідея цього атракціону» [2, с. 30]. Тобто парадоксальність реального стану речей полягає в тому, що за лаштунками всіляких масових політичних шоу втрачається сама сутність політичної комунікації та соціально-політичних процесів на рівні влада-суспільство, де традиційна політика та політики постають у негативному світлі. За таких умов ми стаємо свідками, що на вибори приходять менше громадян, чим голосує в рамках будь-якого розважального шоу.

Наступний важливий виклик для традиційних політичних інститутів та процесів також пов'язаний із можливостями, які стали доступними завдяки доступу до глобальної мережі передачі даних та мультифункціонального і потужного кінцевого мобільного обладнання, – це соціальні мережі та соціальні медіа. Натепер вони починають домінувати в питанні комунікації як на рівні людина–людина, так і на рівнях людина–суспільство, людина–влада та людина–суспільство–влада. Соціальні мережі виступають важливим інструментом формування нового типу громадянського суспільства – глобального та несистемного, коли небайдужі люди мобілізуються через соціальні мережі для впливу на владу всіх рівнів незалежно від країни та суті питання. При цьому «Інтернет, телекомунікації та мобільний зв'язок, що базуються на супутникових каналах і мережах, унеможливили приховування стратегічної інформації про значущі соціальні, економічні й політичні події, що впливають на виборчий процес», а це збільшує рівень «прозорості влади» як у країнах із розвинутою демократією, так і в тоталітарних [3, с. 64].

Також необхідно звернути увагу на ще один досить важливий аспект соціальних мереж – це можливість більшості споглядати за меншістю, тобто суспільство в цілому отримало інструменти, які дають змогу моніторити (і навіть контролювати) не тільки політичну діяльність політиків, представників еліти та значимих осіб, а і їхнє особисте життя. Це в кінцевому результаті зменшує рівень політичного популізму, політичної корупції та політичних маніпуляцій під час політичних комунікацій у рамках соціально-політичних процесів. Тобто суспільство отримало дієвий інструмент моніторингу і контролю за діяльністю влади на всіх рівнях (місцевому, національному і глобальному). В. Буряк, досліджуючи «глобальне громадянське суспільство та мережеві революції», відзначає, що «важливим фактором розвитку громадянських структур є розширення високотехнологічних соціальних мереж», коли «інфраструктура цивільної глобальної комунікації виявляється іноді ключовим ресурсом для активізації тригерів фундаментальних політичних трансформацій (феномен так званих «Твіттерних революцій», «Фейсбук-революцій»)), де головними

мережевими акторами та «електоратом майбутнього» виступає молодь, тоді як акторами традиційних виборів і громадсько-політичних заходів є люди середнього та похилого віку [3, с. 13]. У таких умовах «реалізація політичних проєктів формування громадянських інститутів на основі просунутих інформаційних технологій», традиційні партії, політичні рухи, професійні спілки поступово втрачають вплив та суб'єктність у нових умовах, де бал правлять мережеві соціальні комунікації, електронні медіаресурси, адже «швидкість переміщення величезних масивів адресної інформації та широкий діапазон розподілу (розсилки) дозволяє в короткі строки мобілізувати користувача або соціальну активізацію для індивідуальних або колективних дій» [3, с. 74], що не йде в порівнянні із традиційними формами мобілізації партіями, рухами своїх прихильників. Також треба враховувати масштаби охоплення. Крім того, переважна більшість традиційних політичних утворень формувалась на рівні вирішення місцевих проблем або на певній ідеологічній основі, що стає незатребуваним у сучасного суспільства. Сьогодні вже починає заявляти про себе «покоління Z» (1996–2016 років народження), що народилося в епоху Інтернету, соціальних мереж, мультифункціональних мобільних пристроїв та кібернетичної реальності, які «повністю занурені в нові технології, буквально живуть в онлайні», змушуючи традиційний світ переглядати підходи до надання послуг [10], у результаті чого традиційні західні цінності втрачають сакральність і виходять на другий план. Сьогодні молоді люди замість будинку і машини в кредит вибирають подорожі, освіту, екстремальні види спорту, сімейні цінності, авто в лізинг та житло в оренду. Ось чому, не маючи прив'язки до певного місця проживання (людину нічого там не тримає), вона дуже легко переміщується за роботою і грошима. Таке явище отримало назву «кочове суспільство». Переїжджаючи з одного місця роботи на інше (іноді з одного континенту на інший), такі мультинаціональні команди з місцевими комунікують переважно тільки на побутовому рівні, коли забезпечують їм лише комфортні умови перебування. При цьому такі команди є аполітичними і не втручаються в місцеве політичне життя.

На основі професіоналів і мислячих освічених людей відбулося формування нових класів, які отримали назви «клас професіоналів» та «креативний клас». Особливістю нового суспільства є відхід від матеріальних цінностей (за умови забезпечення фізіологічних та соціально-побутових потреб). При цьому ці люди часто відмовляються від пропозицій іншої, більш оплачуваної роботи заради сім'ї, можливості приділяти увагу

своїм хобі та улюбленим справам. Це стало крахом для багатьох партійних систем, в яких політична платформа партій і рухів формувалася на традиційних цінностях – наявності власного житла, авто та роботи в одній фірмі до виходу на пенсію і членство в гольф-клубі. У таких умовах починає формуватися новий етап цивілізаційного розвитку суспільства – постінформаційний, або постекономічний («нова цифрова ера»). Все це відбувається на фоні продовження процесів глобалізації, уніфікації всіх сфер і процесів, коли політичні інститути та процеси отримують статус глобальних з усіма наслідками. Ось чому «одна з найважливіших проблем, що стоїть перед політичними системами всього світу, – побудова загальної ідентичності та вираження почуттів об'єднаності серед громадян відповідних країн» [1, с. 96].

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Підсумовуючи дослідження трансформацій традиційних політичних інститутів та процесів під впливом «нової цифрової реальності», слід відзначити таке. Подальша глобалізація, уніфікація, цифровізація змінює все навкруги: реальність, світогляд, життєвий світ, комунікації, людину, її внутрішній світ, а разом із цим і взаємовідносини на рівні людина–суспільство–держава. Ми стаємо свідками прискорення темпів не тільки переходу до цифрового суспільства (інформаційного), а вже до наступного, так званого постінформаційного, або постекономічного («нової цифрової ери»). З'являються нові суб'єкти політики – соціальні мережі, глобальні ЗМІ та ЗМК, які формують новий медійний порядок денний, де місце старих акторів – політиків займають нові – експерти та ноумени. Крім того, нові політичні інститути – несистемні та неінституціалізовані мережеві групи та спілки, які, маючи глобальний характер, можуть впливати на місцевий рівень політичних проблем, процесів та політиків. А завдяки «новій цифровій ері» суспільство отримало нові цифрові (Інтернет, соціальні мережі та медіа, мобільні мультифункціональні засоби зв'язку) інструменти моніторингу, контролю і впливу на політичні інститути, процеси і навіть на кожного політичного актора. Це завдає значного тиску на традиційні політичні інститути та процеси, які у своїй більшості зійдуть із політичної арени сучасного світу або мімікрують до рівня таких собі «музейних експонатів» для тих, хто сумує за минулим.

З огляду на те, що процеси змін та трансформацій продовжуються, питання необхідності досліджень політичних інститутів і процесів уже в сучасному світі є актуальними та потребують подальших розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сравнительная политология сегодня: Мировой обзор : учебное пособие / Г. Алмонд и др. / сокр. пер. с англ. А.С. Богдановского, Л.А. Галкиной ; под ред. М.В. Ильина, А.Ю. Мельвиля. Москва : Аспект Пресс, 2002. 537 с.
2. Бард О., Зодервіст Я. Нетократия. Новая правящая элита и жизнь после капитализма. Санкт-Петербург : Стокгольмская школа экономики, 2005. 108 с.
3. Буряк В.В. Глобальное гражданское общество и сетевые революции. Симферополь : ДИАЙПИ, 2011. 150 с.
4. Быков И.А. Сетевая политическая коммуникация: Теория, практика и методы исследования : монография. Санкт-Петербург : ФГБОУ ВПО «СПГУТД», 2013. 200 с.
5. Волочаева О.Ф. Политические процессы в современном информационном обществе: новые акторы и векторы развития : автореф. дис. ... на соискание учен. степени д-ра полит. наук : 23.00.02. Пятигорск, 2015. 74 с.
6. Демчишак Р. Наукові підходи до розуміння сутності поняття «політичний інститут». *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2015. Вип. 27. С. 9–14.
7. Дубов Д. Засоби масової інформації як якісно нові суб'єкти політичних комунікацій. *Політичний менеджмент*. 2007. № 1. С. 57–65.
8. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/kastel (дата звернення: 20.01.2021).
9. Мудрак Л. Конвергентні медіа як наукова категорія та суб'єкт інформаційного простору. *Вісник Національної академії державного управління*. 2013. Вип. 2. С. 256–267. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2013-2-34.pdf> (дата звернення: 20.01.2021).
10. Прокопенко Д. Без алкоголя и самолетов. Как изменит мировую экономику поколение Z. *Економіка* : веб-сайт. URL: <https://www.dsnews.ua/economics/sovsem-drugie-lyudi-kak-izmenyat-mirovuyu-ekonomiku-rokoleniya-z-i-c-23112020-407161> (дата звернення: 20.01.2021).
11. Сергеев Е.Ю. Средства массовой коммуникации в условиях глобализации. *Общество. Среда. Развитие (Terra Humana)*. 2009. С. 117–126. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sredstva-massovoy-kommunikatsii-v-usloviyah-globalizatsii> (дата звернення: 20.01.2021).
12. Словарь политических терминов: для студентов всех специальностей и форм обучения / сост. А.А. Лузан, А.В. Бородай, А.П. Кваша. Краматорск : ДГМА, 2014. 33 с.